

TELESKOP

(21.—23. poglavje)

Ivan Bratko

Prostost

Bili so že več sto metrov od kampa. Tekli niso več, pač pa so naglo hodili. Vse naokrog so bile nizke, prijazne brajde. Vinogradi na ravnini. Prvotno razburjenje se je uneslo. Tudi Marjanu je odleglo. Potem pa se za hip ni mogel znajti, ali so sanje ali je res: te brajde, ta nočni vonj drevja in trav, ta vonj Furlanije, tako različen od vonja kampa. — Ozrl se je nazaj: v smeri proti kampu je bilo vse mirno, kakor da se ni nič zgodilo, tudi streljali niso več, samo močni sij je plaval nad barakami.

»Hitreje!« mu je šepnil Črt.

Spet so tekli. Komaj da so videli brajde in nasade breskev in murv, kopajoče se v mesečini. Bili so lepi in mirni. Marjanu pa je spet tolklo srce. Na široko je odpiral usta in hlatal po nočnem zraku. »Če bi tega zraka ne bilo, bi ne vzdržal.«

Zdaj so naglo korakali.

Črt se je malce ustavil, počakal je Ljuba:

»Madona, Peter je ostal notri!«

»Kaj veš, morda so pozneje ušli!«

»Imam malo upanja!«

»Kateri je bil Peter?«

»Morda trinajsti — — — sami so se zvrstili tam zadaj!«

»Da bi bil vsaj deveti!«

»O, tudi če bi bil d e s e t i, bi bilo v redu!«

»A če si deveti ne bi upal ven?«

»Peter bi ga zadavil, samo da bi si utrl pot!« de Črt, trdno prepričan o tem, kar je rekel.

Molčala sta. Čez čas reče Ljuba:

»Pa nahrbtniki so ostali notri!«

»Kakšna škoda!«

»Ob Gatovega sem zadel!«

»Jaz tudi. Zakaj, vraga, ga nisem potegnil ven!«

Hodili so naglo in brez oddiha. Marjan se je držal za srce: še vedno mu je tolklo in žeja ga je mučila. Segel je pod trs in otipal droben grozd. Skoraj zrele, črnikaste, majhne jagode so ga osvežile. Potem je

spet in spet kradoma segal pod trs. Če ni takoj zagrabil grozda, je kar hitel naprej, zakaj za tipanje in iskanje ni bilo časa.

Dušan, ki je hodil spredaj z Igorjem, ga je počakal.

»Zakaj si pri luknji tako šumel?«

»Saj so drugi tudi!«

»Zakaj si pa ti?«

»Živci,« vzdihne Marjan.

»Vraga živci, strahopetnost!«

Marjan je obmolknil. Nenadne spremembe, prostranstvo in vonj pokrajine ga je prevzel; zdaj pa ga je očitek potlačil.

Preskočili so visok lesen plot in zavili v koruzno njivo. Šli so v gosjem redu. Koruza je bila za glavo višja od Ljuba in Dušana, ki sta bila največja v šestorici. Utirali so si pot skozi njo z rokami. Koruza je močno šumela, rezali so jo razigrani.

Zopet sadovnjaki in travniki z vrstami murv.

»Stoj!« šepne Igor.

»Cesta!«

Vležejo se v travo in se splazijo za majhen nasip, onstran katerega je cesta. Gledajo nanjo: ogromna je in široka, črna. Navadili so se prašnih sentinel in stez. Ob njej so veliki drogovi z belimi izolatorji, na desni pa temna veličina daljnovoda, ki seka cesto.

Zaslišijo brnenje motorja in od daleč zagledajo dolge luči, ki švigajo po travnikih in med drevjem.

»Avto!«

Naraščajoči hrup kamiona je strahoten. Voju se zazdi, da slepeče luči vozila silijo naravnost vanje in da bodo osvetlile vse, da, tudi nje. Prihulijo se k tlom, čisto k tlom.

Kamion zdrvi mimo. Luči se poženejo daleč naprej; čez čas je zopet vse mirno.

»Nas že iščejo!« šepne nekdo.

»Saj sploh ne vedo, da smo ušli,« hoče odgovoriti Igor, a se premisli: »Ni važno, da zdaj govorimo o tem!«

V presledkih po nekaj minut se drug za drugim poženejo čez cesto.

Igor in Dušan hodita prva. Ne govorita. Igor misli na Pola, Petra, Lojzeta in druge, ki so ostali. Jih bodo odkrili? Pola, ki leži pri vhodu v rov, bodo prav gotovo. Je še kdo ušel za nami in morda zavil proti murvam? Ko so padli streli, je deveti lahko vse zadržal. Če on ni šel ven, ni mogel nihče preko njega. Toda ko so se vrnili v klet, so se lahko zbrali. Lahko so premislili, da Talijani še ne vedo za rov in da je mitraljezec zato streljal, ker se je ustrašil ob misli, da se mu nekdo od zunaj približuje. Lahko pa, da je fante potrl in zbegalo. Mladi so.

Pa če so Talijani šli v koruzo in odkrili rov? Ne. Tega niso napravili. Igorja je zbolelo nekaj: toliko truda in časa smo vložili v teleskop — — če nas je samo osem ušlo, je to še uspeh?

Spet zaslišijo brnenje motorjev. Igor in Dušan se za hip ustavita. Nekje daleč na levi so. Pa tudi z desne vznemirjajo noč. Spet naglo gresta. Njune oči iščejo begajočih luči reflektorjev. »Še pol ure ni, odkar smo pobegnili, pa so že razposlali motorizirane patrulje. Toda ne za nami, ker ne vedo za naš pobeg, temveč — iz previdnosti, da bi vedeli, kaj se godi v bližini kampa,« premišlja Igor, naglas pa reče:

»Napada partizanov se bojijo. To je.«

Dušan prikima.

Igor ve: Kmalu bodo spoznali svojo zmoto. Najtežje je še pred nami. Udar — to je le pol zmage. Napeli bodo vse, da nas polovijo. Oficirje spomladi so ujeli do zadnjega. Vsaj nas osem, kar nas je ušlo, ne smejo dobiti v roke. Morda je celo dobro, da smo se ločili od Gata in Štefana. Sama se bosta laže prebila. Če se eni skupini kaj zgodi, bo vsaj druga prišla do cilja. Ne gre samo za nas in za naše glave, za uspeh boja gre in za njihov poraz. Če nas ne dobijo, to je zmaga.

Iz noči zraste pred njimi temna velika gmota. Vedno biže so ji. Tu in tam se zasveti kaka luč: mirna, slabotna, kakor majhna zvezda. To niso reflektorji. Počasi se izluščijo iz noči obrisi hiš in vaškega zvonika. Črt in Dušan se sklonita pod živo mejo jelš, Črt razgrne suknjič, Dušan prižge žveplenko in Igor naglo razgrne specialko. V velikem loku se izognejo vasi. Gredo skoraj naravnost proti vzhodu: tam je domovina in javka. Tam so partizani. Čim prej tja, to je rešitev. Če bo šlo po sreči, to noč še ne, a prihodnjo so na javki, ki je v Kojskem.

Igor zagazi na močvirnat travnik. Ko vleče nogo iz blata, se mu sezuje desni čevlji. »Poiščimo ga,« reče Črt. »Ne, gremo dalje. Ni časa,« zamahne Igor z roko in že izgineta z Dušanom v noči. Hiteti morajo za njima, sicer se izgubijo. Igor čudno šepa — z enim samim čevljem — kakor da bi mu bila ena noga krajša.

Čez kake tri ure se znajdejo na prostranem travniškem svetu. Blatni pašniki in redke vrste nizkih jelš. Nenandno zagledajo pred sabo ogromno čistino, dolgo, brezkončno, široko. Beli prodi in kamenje se kopljejo v mesečini. Nikjer ni nobenega grma ali drevesa in sploh ničesar temnega.

»To je reka Ter!« pove Igor.

»Popolnoma je izsušena!«

Prikrivajo se ob jelšah in nezaupno opazujejo čistino. »Če nadzirajo te prode, nas morajo dobiti!« pomisli Marjan.

»Predanimo tu!« predlaga Ljubo.

»Ne! Še kako uro lahko hodimo!« odloči Dušan.

»Lahko nas dobi dan!«

»Škoda časa!«

Dušan pošlje najprej čez izsušeno strugo Voja in Črta. Z Igorjem sta se dogovorila, da bodo nagli in da ne bodo nikjer izgubljali niti sekunde. In Dušan je ta dogovor brezpogojno izvajal.

Vojo in Črt sta bila vedno manjša. Nazadnje so videli samo še dve drobni črni piki sredi čistine. Vsa pokrajina pa je bila mirna in samotna. Nato sta še obe piki izginili v črnini na drugi strani.

Za njima sta šla čez Ljubo in Marjan, kot zadnja pa Igor in Dušan.

Onstran Tera so se spet zagnali proti vzhodu. Od nekod se je pričela krasti svetloba in zvezde so bledele. Danilo se je. Beguni so šli naglo in z nemirnimi očmi iskali zavetja, toda povsod so rasli iz noči sami travniki in njive. Igor je prebadal polmrak s svojimi dobrimi očmi in nemirno iskal koruzne njive ali pa gozda.

Bliskovito mineva tiste kratke četrt ure med mrakom in dnem.

Igor in Dušan stečeta v majhen klanec. Na vrhu spet sami travniki in njive. Na desni je samotna kmetija; iz hiše se vali dim. Na levi ob strani pa majhna — koruzna njiva.

Popadajo v brazde med visoko koruzo. Nad njimi je dan.

Igor in Dušan sta vesela, da so našli vsaj to zavetje. Vojo se pretegne po razoru in gleda v zrak, ves zadovoljen, da lahko počiva. Morda mu samo za hip šine v glavo, da bi lahko prav ta dan prišli kositi to koruzo. Ljubo pa se uleže na trebuh in hudomušno zamrmra, s pogledom proti Dušanu: »Raje bi zdaj bil tam na Teru.«

Od kmetije, ki je samo kak lučaj stran, zaslišijo divje lajanje. Jih je morda domači pes zavohal? Razločno slišijo rožljanje in drsenje verige, ki jo pes sunkovito prepeljuje po žici sem ter tja.

»Nas bo izdal?«

»Ne! Lahko mislijo, da je opazil mačko ali kako drugo žival!«

»Pa če ga odvežejo ali se odtrga?«

»Ga zadavim.« stisne Ljubo hladno skozi zobe in upre svoje črne oči v Dušana.

Črt začne odpirati majhno torbo, ki jo je na lastno pest vzel s sabo. V njej sta dve gosti mlečni konzervi, malo črnega prepečenca — tega mu je poslala sestra, preden so jo aretirali — okrog sto cigaret s slabim talijanskim tobakom, dve škatlici vžigalic in v majhni papirnati vrečki kakih dvajset kock sladkorja. Ljubo mu je vse pregledal in rekel:

»Kar spravi to! Še krvavo bo potrebno!«

»Če bi imeli Petrov in Gatov nahrbtnik, bi bili dobri za dva tedna,« potoži Črt.

»Tišina!« ga prime Dušan, se nasloni na komolce in prisluhne v smeri, ki je bila nasproti kmetiji.

Zaslišijo nekaj kakor oddaljeno vpitje. Nenadno butne proti njim glasno govorjenje. Potem pa se spet naglo oddalji. »Kolesarji se pogovarjajo. Na delo se peljejo.« Črt se po razorih splazi v smeri glasov. Kar zaslišijo avtomobilsko trobento, hrup motorja in vpitje ljudi na drvečem avtu. Nato pa spet kolesarji s svojimi pogovori, ki so podobni kričanju s hriba na hrib. Potem pa vozniki, ki vpijejo na konje, in spet avtomobili. Črt se vrne: res, kak lučaj na desno je velika asfaltirana cesta. Iz koruze je videl kamione, polne vojakov.

»Lepa reč,« se nasmehne Ljubo, »na levi kmetija z besnim psom, na desni velika cesta, ki je z jutrom oživela; mi pa na sredi te prezrele koruzne njive, ki najbrž še ni pokošena samo zaradi tega, ker je njen gospodar odšel na vojsko.«

Pes je kdaj pa kdaj zarenčal ali pa na dolgo zategnil, kakor da bi zazijal na ves gobec. Kazalo je, da se je le pomiril. Do njih pa so se prikradli, prihrumeli ali prihihtali drugačni glasovi: škripanje vodnjaka na kolo, mukanje krav, kokodajsanje, klicanje žensk in prepevanje otročka; ta se je kratkočasil z vpitjem nerazumljivih besed, ki si jih je sproti izmišljal. Ti glasovi so jim bili domači in ljubi. Kakor da bi jih po dolgih mesecih kampa spet pozdravljali dobri, stari znanci: kokoši, krave, vaški vodnjak in preprosti ljudje, ki živijo ob svojem delu. Pasji lajež jih je tepel po ušesih verjetno tudi zato, ker jih je malce izdajal, ti glasovi pa so jih božali s svojim mirom in s pestrostjo vsakdanjega življenja.

Sonce vedno bolj pripeka in prodira skoz posušeno koruzo. Nikjer ni nobene sence in šestorica leži v razorih kakor na odprtem. Lakote ne čutijo. Nikomur ni do tega, da bi jedel. Črtova torba leži nedotaknjena pri njegovi glavi. Prevroče je in preveč so jim bili napeti živci zadnjo noč, da bi mislili na hrano. Toda žeja je vedno hujša. Lahko bi zaspali — samo stražar in tisti, ki pride za njim, morata biti budna — a ne morejo. Ljubo leži na trebuhu, skriva obraz na lehteh in se sili, da ne bi na nič mislil, da bi se sprostil in zaspal, a mu ne uspe.

Proti poldnevu zaslišijo visoko nad sabo majhen avion.

Oprejo se na komolce in gledajo za njim.

»Ali n a s išče?«

»Morda.«

»Nas lahko opazi?«

»V koruzi — ne!«

»Tudi v tej suhi ne?«

»Tudi ne!«

»In če ima dober daljnogled?«

»Ne!« Dušanov glas je trden.

Glave jim spet omahnejo v razor.

Ljubo pomahne avionu z roko:

»O, le kroži, le!«

V opoldanski vročini vse utihne: kmetija in cesta. Vse naokrog je kakor izumrlo. Marjan meži in blede o vodi — — — nenadno se mu prikažejo svetlozeleni pasovi dolgih trav, čez katere pada čista, mrzla voda. »Glej, glej slapove na Plitvičkih jezerih — — —!«

Ko vročina popusti, se kmetija spet prebuja, s ceste zaslišijo kolesarje in tudi teleskopci oživijo. Vojo se začne naglas spraševati, ali je Stalingrad padel ali ne, Črt se vzpne na prste in steguje vrat čez koruzo, Dušan pa ga opozarja, naj bo previden.

Komaj se je spustila noč, so krenili naprej. Bilo je zelo temno, zakaj luna še ni vžšla. V temni noči jim je — beguncem — bila pokrajina še bolj tajinstvena kakor pri mesečini. Marjan si je obetal vse najlepše od te noči. Na boljšem so kot prejšnjo noč, štiri ure prej so začeli hoditi, bližje so domovini, morda bodo celo dosegli javko — — — kje je še jutro!

Čez kako uro so obstali ob izsušenem potoku. Iskali so sem ter tja po strugi in odkrili dve majhni luži. Črt je vrgel praške »acqua di tavola« v vodo, da je močno zašumela. In potem jo je zajel v gavetko. Lokali so mlakužo z nepopisno slastjo, kakršna je lasna majhnim otrokom. »Vsaj kako steklenico bi vzeli v kampu!« je rekel Marjan. »O, vse to je imel Peter, a kaj hočeš!« je potožil Črt, ki je neprestano mislil na brata.

Dušan jih je pustil kake tri minute pri vodi, potem pa je ostro odločil: »Naprej!«

»Daj Marjanu dve kocki sladkorja, ker ima slabo srce. Nocoj nas čaka še dolga pot,« je rekel Igor Črtu.

Vojo je hodil zadnji. Računal je: »Prva noč je za nami, morda že pol poti, še toliko in smo na javki. Še toliko moram vzdržati. To bom.« Stekel je za Igorjem in ga spraševal o smeri, o krajih, o velikem vozu in o specialki. Igor je bil redkobeseden; na vprašanje, ali bodo to noč dosegli javko ali ne, ni nič odgovoril. Stalno se je razgledoval po pokrajini in naglo hodil, rahlo šepajoč na nogo brez čevlja. Samo kdaj pa kdaj se je za minuto, dve, ustavil, da so pogledali na specialko.

Prišli so v majhen klanec, poln grmovja in trnja. Steze je zmanjkalo, pričeli so se prebijati skozi goščavo. Bila je popolna tema. Dušan si je prvi utiral pot. Zapletel se je v trnje, da ni mogel ne naprej ne nazaj. Mukoma se je izkopal in poskusil v drugo smer. Plazil se je po trebuhu, tipal z rokami, se zbadal, lomil in odrival veje. S težavo se je zadržal, da je ostal miren in da ni zdivjal. Drugi so rili za njim, preklinjali in se znojili. Nazadnje je Dušan zaskovikal. To je bilo znamenje, da se je prebil. V njegovi smeri so se zagnali drugi. Ljubo se je splazil iz grmovja ves krvav v roke in v čelo. Marjan se je prikotatil ven z raztrganimi hlačami, ki so se razcefrale na kolenih. »Boljše hlače bi si bil lahko omislil.« si je očitil. Ko se je priplazil zadnji ven, je vzšla luna. Obsijala je veliko travnato čistino in črno goščavo, na robu katere je sople in se razgledovala kopica temnih postav.

Igor je bil molčeč. Skrbelo ga je: »Ta goščava, ta pikica na specialki, nam je požrla več ko uro! Z njo sploh nisem računal, ko sem delal načrt. In koliko je takih pikic! Gledam na zemljevid in merim razdaljo med Gonarsom in Kojским. V eni noči bi bila za nami. A morali bi hoditi po cesti. Tako pa nam pikice pijejo kri in — požirajo ure! — Toda izbire ni. Če se prikažemo na cesti, nas pri priči ovadijo civili, kakor so spomladi oficirje. Nihče nas ne sme opaziti na vsej poti!«

Spet so se vrstila polja, travniki, pašniki, ceste, izsušeni potočki, koruza. Luna je bila že visoko. V njeni svetlobi so se laže znašli, pač pa je bila hkrati zanje nevarnost večja. Hodili so in hodili. Spredaj Dušan in Igor, za njima Črt in Vojo, kot zadnja Ljubo in Marjan. Vojo in Marjan sta bila najbolj slaba, zato je Dušan dodelil prvega Črtu in drugega Ljubu. Ko je med nekimi plotovi Marjan zaostal, mu je Ljubo rahlo zažvižgal.

»Kaj žvižgaš?« ga je nadrl Dušan in se ustavil.

»Marjan je zaostal!«

»Ti bom dal žvižgati!«

Dušana je vsak šum tovarišev vznemiril, skoraj raztogotil. V resnici pa je bil zato na trnju, ker niso nikamor prišli. Na tihem je bil upal, da bodo nocoj priromali do javke, a zdaj — bilo je že čez drugo — mu je bilo jasno, da tudi nocoj ne bo nič. Ko je zvečer prešteval ure, ki so pred njimi, in mislil na pot, ki jih čaka, je bil optimist, toda v dolgi noči so se te ure razblinile v nič... »Danes hodimo mnogo slabše ko včeraj. Dnevna vročina nas je ubila. In druga noč je. Vsako noč bo slabše. Dolgo ne bomo vzdržali! Morda ni bilo prav, da sem Ljuba nahrulil, a ne morem, ne smem drugače. Brez glasu do cilja — sicer se sami izdamo. Naglo k cilju — sicer nas pobere lakota.«

Šli so po ozkem vratniku med koruznimi njivami. Na polja je legla rahla megla. Nenadno se na nekem ovinku skoraj zaletijo v dva človeka, ki se prikažeta iz megle. Dušan skoči nazaj, onadva pa se tudi bliskovito obrneta in stečeta, od koder sta prišla. Dušan še vidi ponošena kmečka klobuka in suknjiča, ki mahedrata od njiju.

»Poljska čuvaja!« reče Črt.

»Poljska tatova!« zine Ljubo.

Voju pa šine v glavo: »Štefan in Gato?«

»Morda?«

»Kdo ve, kje sta!«

»Še teže jima je kakor nam!«

»Ali pa laže.«

O neznancih pa ni več ne duha ne sluha.

To je bilo njihovo prvo srečanje z ljudmi.

Črt in Ljubo natrgata nekaj strokov koruze in jih vtakneta pod srajco.

Hrib. Gozd. Visoka, močna drevesa, kakršnih na begu še niso videli. Vse naokrog je še noč, a trdnega spanja prirode ni več.

»Tu ostanemo.« odloči Dušan.

»Smemo zakuriti?« vpraša Črt.

»Zakaj?«

»Koruzo bi spekli!«

Dušan postavi pogoj:

»Samo ogenj se ne sme nikamor videti!«

»O, saj sem bil partizan!«

»Pa le hitro, da nas dim ne izda. Zdanilo se bo takoj!«

Črt in Ljubo sta našla globoko vdolbino, v kateri sta zakurila. Polpečena koruza jim je bila prva hrana na begu. Bila je brez okusa. Zaželeli so si soli, a te ni bilo v Črtovi torbi. Žeja pa jih je manj mučila, ker so bili v gozdu.

Ko se je zdanilo, so zagledali v dolini pod sabo mrežo cest in velike stavbe. To so bile kasarne v Krminu.

»No, nocoj nam pa domovina ne uide!«

Sklanjali so se nad specialko. Krmin je bil na koncu Furlanije.

»In javka tudi ne!«

Nad njimi pa so blago šumeli stari, trdni hrasti.

Pričela se je tretja noč, nade polna kakor prvi dve. Previdno so nadaljevali pot proti vzhodu. Spočetka so lepo hodili, potem pa jih je zadržal večji potok. Okrog polnoči so se ustavili pod hribi, kakršnih doslej ni bilo. Skoraj stekli so v strmi, peščeni klanec. Utrujenosti niso več čutili. Bili so prepričani, da se tu nekje pričenja domovina. Ko so bili na vrhu hriba, se je odprla pred njimi dolga in ozka dolinica. Mesec je sijal nadnjo. Bila je vsa srebrna in domača kakor mati. Že sama dolinica in vinogradi na pobočjih so jih spominjali na domovino. Sicer pa je bila samotna, brez hiš in cest. Raztezala se je proti vzhodu. Igor jo je ubral naravnost vanjo. Hodili so laže. To ni bila samo sprememba prirode. Bilo je mnogo več: za njimi je bila dežela okupatorja, ki jih išče na žive in mrtve, prebili so se do svojih ljudi. Morda bi v drugačnih okoliščinah brez čustva prekoračili to mejo, toda to noč so bili kakor prerojeni.

Furlanija je bila suha in odprta. V tej zaprti dolinici pa je vse dehtelo po rosni briški noči. Trava je bila mokra, vode mnogo in žeja jih ni več morila. Črtu in Ljubu je zaigralo srce, ko sta iztegnila roke med nizke krošnje figovega drevesa.

»Ne znaš jesti fig,« se zasmije Črt.

»Jaz jih jem kakor jabolka!« reče Ljubo.

»Figo moraš najprej odpreti, tako da gredo srajčke skupaj, potem šele ugrizneš!«

Dolina pa je bila dolga dolga. Hodili so počasi in tudi Dušan jih ni več priganjal. Igor je obupal nad tem, da bi do jutra prišli na javko. Vendar ni tega nikomur omenil. Sicer pa drugi sploh niso mnogo mislili. Hodili so, to se pravi: predstavljali so noge in na pol spali.

Ko se je že danilo, so bili spet na vrhu nekega griča. Nenadno se je od nekod vzela visoka, močna žena s škafof na glavi. Niso se ji več mogli umakniti ali skriti.

»Dobro jutro,« jo je pozdravil Ljubo.

»Dobro jutro,« je toplo odzdravila.

Ljubo je živo pogledal tovariše: žena govori po slovensko.

Šel je dalje, se nato naglo obrnil in jo vprašal:

»Kje je pot v Krmin?«

»Tja dol!«

Zamahnila je z roko proti dolinici, iz katere so prišli.

»Hvala, zbogom!«

»Zbogom!«

Zavili so nalašč malce v smeri proti Krminu, da bi premotili ženo. Ona pa je stala vrh hriba in gledala za njimi. Samo nekaj besed so izmenjali, a te so teleskopcem pomenile več kakor dolg, drag pogovor.

Zarili so se v pust in mračen gozd akacije. Črt je odprl mlečno konservo in ponudil vsakemu žlico gostega in sladkega kondenziranega mleka. Mleko se jim je zdelo zelo dobro. Ko je Marjan nesel žlico k ustom, je pomočil vanj svoje dolge, rdeče brke. Sicer pa so bili trudni, da niso kaj več mislili na hrano. Tam so počivali ves dan.

Spustila se je četrta noč. Vedeli so, da bodo to noč dosegli javko. Igor je rekel, da mora biti Kojsko čisto blizu. Javka pa je bila zdaj glavno, svobode so se že navadili. Toda s hribovitimi Brdi so se začele nove težkoče. Komaj so se izvlekli iz pustih akacij, že so se znašli na strmini, polni kamnitih ograj, trnja, jam, vzpetin in težko prehodnega grmovja. V ravni Furlaniji so se orientirali po Velikem vozu in šli kar počez za ciljem. Po teh strmih hribih, globokih kotanjah in razdrapanih tleh pa je bilo to nemogoče. Morali so iskati najlažjih prehodov. Čez te prehode pa so bile speljane ceste. Poprej so presekali ceste, kjer je bilo, zdaj pa so jim skorajda zapirale pot. V smeri, kamor so šli, je bila spretno izpeljana široka, dobra cesta. To bi bila pot do cilja, toda Dušan in Igor je nista hotela tvegati. Od daleč sta opazovala njene visoke škarpe, ki so z obeh strani zapirale cesto in preprečevale umik z nje. Igor in Dušan sta vztrajala na vsem kakor v Furlaniji: brez zvez z ljudmi in mimo cest — — — zaupala sta samo temni noči, gmajni in — javki. Kar se je v Furlaniji obneslo, bo tudi tu dobro — —

In tako so se plazili po strmini, dva lučaja nad cesto. Črt se je zapletel v zarjavelo bodečo žico, ki je v temi ni videl, da bi jo preskočil. Ljubu se je podrla ograja iz kamnov prav v hipu, ko se je hotel povzpeti čeznjo. Zgrmel je med kamenje in se udaril v piščal. Marjanu so pojemale moči v kolenih, ko jih je grizel v strmino. Po dobri uri take hoje so bili trudni, opraskani, potolčeni in nevoljni. Ko pa so pogledali po prehojeni poti, so z obupom ugotovili, da niso prišli nikamor.

Sedli so. Igor je gledal na zemljevid. Bil je molčeč in resen, v obraz močno upadel. Črt je sedel ob strani in se zamislil: »Življenje zunaj smo si lepše predstavljali. Doma sem se vsaj polente najedel. In krompirja. V kampu sem bil zmeraj lačen. Zdaj pa je še huje. Niti čorbe ni. Kar konjske zobe že imam od samega zelenega sadja. In to skakanje v strmino in v grapo, brrrr — — —«

Nenadno je nekdo močno kihnil. Dušan je skočil mednje:

»Kdo je kihnil?«

»Jaz!« je rekel flegmatično Ljubo.

»Kihnil si...«

»Nisem se mogel zadržati!«

»Ti bom dal kihati v zrak. Kihni v robec, v pest ali v zemljo!«

Igor pa je posegel vmes:

»Samo to veš: ,Kihnil si!‘ ,Kihnil si!‘ Premisli raje, kako bomo naprej prišli. Plan...«

Ljubo pa se je odstranil in potihem zagodel:

»Od same konspiracije bomo poerkali!«

Igor je strmел na cesto, ki je bila globoko pod njimi. »Če ta cesta pelje v Kojsko, potem je še kako uro do tja. Zdaj je okrog polnoči, luna bo vsak čas vzšla, okrog dveh zjutraj bi lahko bili v Kojskem. To bi bil še čas za javko. Najbolje bi se bilo javiti rano zjutraj. Še v mraku. ,Kojsko številka 15‘, kjer je javka, je gotovo v vasi. Čez dan, ko tam mrgoli karabinjerjev in fašističnih ovaduhov, se ne moremo kazati v vasi. Škoda, da nisem bil še nikdar v Kojskem, da bi si ga laže predstavljal... Toda če hočemo do tja ob uri, moramo po cesti. Počez bi potrebovali dve noči. Fantje so izčrpani, Marjan in Vojo se še vlečeta naprej, vso voljo in moč jima jemlje že samo to, da hodita. Črt in Ljubo nočeta več v ,grapo‘ in ,počez‘. Hočeta nekaj naglega, odločnega in odločilnega...«

Igor je neprestano opazoval cesto: že več ko dve uri ni bilo na njej ne avta ne voza ne glasov. Odločil se je: vsaj del poti bi šli po cesti. Dva bi šla spredaj, drugi pa daleč zadaj. Izvidnica naj bi na križiščih pazila na table s kažipoti.

»Kdo gre v izvidnico?« vpraša Dušan.

»Jaz,« se odzove Črt.

»Greva,« zamahne z roko Ljubo in že odhaja.

»Kamor koli grem rad, samo ne v grapo,« reče Črt.

Odtrgala sta z neke ograje dve lati, napolnila hlačne žepe s kamni in jo mahnila po cesti. Naglo sta hodila, opazovala in poslušala. »To je hoja, ne pa tisto premetavanje po grapah!« Četvorica jima je od daleč sledila. Igor je odločno mahal z desno roko in dlanjo, kakor bi hotel reči: »Kar bo, pa bo!« Dušan pa je stiskal v roki velik kamen.

Črt in Ljubo sta prišla na križišče cest s tablami in nečitljivimi napisi. Ljubo se je naslonil na drog, Črt pa je skušal stopiti v njegove dlani. Ko pa se je Črt pognal kvišku, je Ljubo omahnil. Nato je Črt držal Ljubo. Ljubo je razbral:

Quisca — to je laška popačenka za Kojško. Drugače ne more biti. Spet sta naglo hodila, da so ju drugi komaj dohajali.

Čez dobro uro so prišli do velikih hiš. »Kojško!« je s poudarkom rekel Dušan. Hiše so jih vzradostile in vznemirile. Bile so vedno večje in vedno več jih je bilo. Pospešili so korak. Zavili so z glavne ceste na stransko pot.

Steza za hišami je bila prijetna: mehka in tiha. Bila je kakor preproga. Ob njej so bili latovniki, sadno drevje in vinogradi. Široke krošnje češenj so se sklanjale k teleskopcem kakor ljubke debeluške. Sicer pa niso mnogo videli, samo čutili so, da jim je tu bolje kakor na trdi in nevarni cesti.

Pot je postala ožja, kamnita, strma. Sadovnjakov in vinogradov ni bilo več. Svet je bil vse bolj divji. Spustili so se v grapo in se utaborili sredi nizkega drevja in gostega grmovja, ki se je bohotilo vsevprek.

Igor se je medtem odločil: »Tako grem na javko, drugi pa naj počakajo tu. Pohiteti moram, da pridem v vas še v mraku. Dušana vzamem s sabo ali pa Ljubota. Raje Ljubota. Če se kaj zgodi in se ne dobimo več, se bodo ostali z Dušanom laže prebili. Samo čevlje bom nekomu pobral. Z enim čevljem ne morem v goste.«

Ko so si ogledovali čevlje, so se zavedeli, kakšni pravzaprav so. Bili so žalostni. Igor brez čevlja, Črt v srajci, ki si jo je raztrgal na žici, Marjanu binglja sem in tja na pol odtrgani del hlačnice. Vsi so prašni in pomečkani, v obraz pa kosmati in upadli. Sama koža in lasje so jih. Nazadnje je vsa šestorica opremila dva, da nista bila več razcapanca: Igor je dobil Vojkov suknjič in Marjanove čevlje, ki so mu bili še najbolj prav; Ljubo pa je oblekel Dušanove hlače in Črtovo rezervno srajco. K sreči so bili vsi enake, nizke rasti, samo Ljubo in Dušan sta bila višja.

Igor in Ljubo sta se napotila v vas po stezi, po kateri so zavili z glavne ceste. Bila je še noč, a ne več taka, v kateri bi blestele samo zvezde in luna. Bil je rahel prvi svit.

»Pohitiva,« je rekel Igor, »da nama ne uide pravi čas. Hišne številke bova že razbrala, ničesar nama ne bo treba spraševati, vas pa še ne bo pokonci.«

»Samo da bi bila številka 13 na začetku vasi!«

Četvorica pa je ždela v goščavi in se predajala radostnemu pričakovanju.

Črt, ki je ležal na hrbtu, se je pretegnil, pomolil pesti v zrak in nekam elegično prekinil tišino:

»Onadva se bosta prva najedla!«

»A jima ne privoščiš?« ga je podražil Vojo.

»O, saj bosta tudi nam prinesla,« se je po dolgem času spet zasmejal Dušan.

Marjan pa jih sploh ni poslušal. Odločil se je za to, na kar je že dalj časa mislil: nad kolenom si je odtrgal hlačnico.

»Pa še drugo,« ga je spodbujal Dušan.

Marjan je dvignil oči od hlač. Dušan ga je v nejasnem svitu zore pogledal v obraz: v te oči, ki so bile skoraj zaprte, ker je slabo videl, naočnike pa mu je nekje na poti snelo grmovje — — — v te rdeče brke in rdečo redko bradico, ki si jo je pustil rasti že v Gonarsu, da bi se bolje prikrival — — — v ta upadli obraz, na katerem so v štirih dneh še močnejše izstopile kosti in se poostrele poteze — — — v te nerodne kretnje intelektualca, ki komaj vidi...

»Počakaj, druga hlačnica pride takoj na vrsto,« je odgovoril Marjan in trgal s skrajšane hlačnice dolge nitke, ki so bingljale tjavdan.

Dušan je šele zdaj videl, kako je Marjana vzelo. In Vojo ni mnogo boljši — — — In Črt in Ljubo — — — Nenadno mu je bilo žal, da je bil vso pot očitar in da jih je zmerjal: Marjanu je zabrusil strahopetca, Ljuba je obmetal z neprevidnežem, Črtu je naprtil lahkomišljenca — — — Črtu in Ljubu je rekel, da sta — sektaša, za Voja in Marjana je imel pri roki očitek — oportunizma, pa čeprav so se vsi trudili, da bi jim zlasti tega ne mogel nihče reči, zakaj najbolj so se bali, da bi se jih tak vzdevek prijel za stalno, kot karakтерна lastnost... Dušana je obšel nenaden občutek ljubezni do vseh: do Voja, do Črta, do Marjana in Ljuba, do njih, ki so tako mladi dali dušo in telo za eno samo stremljenje — — — Toda med potjo ni bilo mogoče drugače. Ne bi bili še tu, če bi bil popuščal — — —

Marjan je naglo odtrgal še drugo hlačnico.

Igor in Ljubo sta bila medtem že v vasi. Na obeh straneh so bile hiše, ki so se jima zdele zelo velike, saj sta jih v zadnjem času gledala samo od daleč. In od tam so bile tako pritlikave. Ljubo pogleda po hišnih številkah. »O kakšna smola,« tiho vzdihne, ko razbira zapovrstjo:

41

39

37

Javka pa je na številki 13! To bo nekje na drugem koncu vasi. Treba bo torej skozi vso vas. Vražja smola!

Pohitita. Cesta, ki pelje skozi vas, je prazna. V hišah je mir. Vse naokrog je tišina pred dnem.

Nenadno opazi Ljubo na oknu v prvem nadstropju velike hiše na desni — karabinjerja.

»Ga vidiš?« šepne Igorju.

»Ne zijaj gor!«

»Tak je kakor Milochi!«

»Glej predse!«

Pospešita korak.

Ovinek. Hiša s karabinjerjem se skrije. Novi vrsti hiš ne vidita konca.

25

23

21

Na steni neke hiše je velika, črna deska, na deski pa razglas in skupina fotografij. Igor in Ljubo zagledata sebe. Zraven pa so fotografije Štefana, Gata, Dušana, Marjana, Voja in Črta. Pod slikami so pri vseh njihova prava imena, tudi pri tistih, ki so se v kampu prikrivali.

»Jih vidiš?« šepne Ljubo.

»Molči!« ga zavrne Igor.

Toliko še razbereta, da je na glavo vsakega razpisanih

50.000 lir.

Ljubo pa še opazi, da je za Igorja obljubljenih

100.000 lir.

Presledki med hišami so spet vedno večji. Prehodila sta skoraj vso vas. Ustavita se pred veliko enonadstropno hišo. V pritličju so pločevinaste oknice na navoj, kakršne imajo izložbe in vrata v trgovinske prostore. Nad vežnimi vrati je na eni strani napisna tablica:

Assicurazioni Generali

na drugi strani pa umazana, majhna pločevinasta tablica z zaželeno in iskano številko. Ljubo jo je dvakrat pogledal in se skoraj zastrmel vanjo. Ni mogel verjeti, da sta vendarle dosegla neprestano se izmikajoči cilj, za katerim so šli s tolikšno vztrajnostjo in tolikšno nado.

Vstopita v temno vežo — jutro še ni posijalo vanjo — otipata stopnice in se povzpeta v prvo nadstropje. Ustavita se pri steklenih

vratih vrh stopnic. Prisluhneta. Hiša je popolnoma mirna. Igor v mislih spet ponovi javko in potrka na vrata, ki jim ne najde kljuke.

Nenadno se vrata odpro in pred njima stoji visoka, močna žena v dolgi nočni halji, na katero padajo dolgi razpuščeni lasje. Igor jo ogovori — o, že često je prišel z javko pred neznane ljudi! — mirno in prijazno:

»Dobro jutro. Oprostite, ali je pri vas Emilija Gornik?«

To je bila javka.

»Ne poznamo nobene Emilije Gornik!« je odgovorila žena z velikim nezaupanjem.

»Ali je res ne poznate?«

»Ne!« je rekla naglo in ostro.

»Je pri tej hiši številka 13?«

»Da!«

»Čudno, da ne poznate Gornikove — — —«

»Smo jo poznali, ampak zdaj je ne poznamo več!«

Igor jo hoče še nekaj vprašati, toda žena napravi odločno kretnjo, s katero se navadno zapirajo vrata, in začne vsa iz sebe:

»Bežita — — — kvestura nas opazuje — — — hiša je zastražena — — — samo nesrečo nam prinašate — — — hočete, da gremo vsi v maloro?«

Ko stopita spet na cesto, zagledata tej hiši nasproti veliko stavbo z napisom:

Casa del fascio

Tega poprej še opazila nista. Ju je premotila pravljicična resničnost iskane številke? Morda skrb? Je bilo le še preveč mračno, da je nista videla?

Naglo jo ucvreta za hiše in čez plotove v goščavo k Dušanu in drugim. Zbogom železničarske uniforme, ki da nas čakajo v Brdih! Prebij se, kakor veš in znaš! Zbogom javka! Še dobro, da ni bila past!

Medtem je prilezlo sonce izza vzhodnih grebenov.

Tovariši so se zastrmeli v njiju:

»Kaj je?«

»Nič!«

Igor je začel sezuvati čevlje, da jih vrne Marjanu. Tudi Ljubo se je preoblekel v svojo vsakdanjo obleko. Vsakemu sta pošteno vrnila, kar je bilo njegovega.

Cetvorica pa je molčala. Pravzaprav niso niti bili posebno razočarani ali presenečeni. Kakor da ne bi bili preveč zares upali, da bosta

uspela, saj bi to bilo preveč lepo. Morda jih je prevzelo brezčutje, izvirajoče iz izčrpanosti in gladu? Morda je bilo zaupanje v to, da so to Slovenci, močnejše kakor izjalovljena pričakovanja — — —

»Kaj je bilo, da nista uspela?«

»Nič — — — zastrašenost — — — teror!« reče Igor.

»Še okrcala naju je, mrha!« jo krsti Ljubo.

»Kako? Okrcala?« postanejo pozorni.

Pripovedujeta vse od začetka do konca.

Črt se prime za prste na nogi — po več dneh si je sezul čevlje — se naglo dvigne in reče odločno:

»Fantje, gremo!«

Dušan prikima in pristavi:

»Da sta le vidva nazaj prišla!«

»Gremo!« ponovi Črt in se zagleda v hribe nasproti njim. Na desni je Sabotin, ogromen in visok. Naravnost pred njim je Planina, malce prijaznejša in nižja. Za Planino in Sabotinom pa je drug greben, ki je še višji. Modri, valujoči črti obeh grebenov se na oko dotikata in prepletata, dasi sta v resnici daleč narazen.

»Na zadnje grebene gremo. Tam je Trnovski gozd — — — tam so partizani.«

Spustili so se na dno grape, nato pa so začeli lesti na Planino. Bil je prvi dan, da so hodili podnevi. Dvigali so se po enem izmed izsušenih hudourniških korit, ki so se zajedla v široki hrbet Planine. To je bil najhujši hrib, kar so jih kdaj naskočili. Šli so, a takega cilja, kakor je bila javka, ni bilo več. Vsaj blizu ga ni bilo. Hodili so mukoma. Kako pričakovanje dviga telo in kako ga brezciljnost utruja! Toda naprej so morali! Čisto blizu Kojškega niso bili varni. Prostrane samote zelenih grebenov so bile bolj mirne, a tudi bolj neznane.

Najtežje je lezel Marjan. Ko so prišli iz gozdičev na valovite senožeti blizu vrha, je padel. Nato je napravil nekaj korakov in spet je bil na pokošeni travi. Kar zgrabilo ga je v kolenih in ni jih mogel več premakniti. Stal je, kakor da bi imel zvezane noge. Nekdaj je to doživljal v sanjah. Toda takrat se je v največji grozi — ko so ga preganjanci že hoteli zgrabiti — ves moker in prestrašen prebudil. Danes pa je vse to živa resnica. Kje so tisti srečni trenutki prebujenja, ko je v postelji poleg sebe zaslišal mirno dihanje mame? — Ko pa se je odpočil, so se mu noge spet razvezale — — —

Bili so že visoko v Planini. Kojsko je bilo na nasprotnem hribu globoko pod njimi.

In takrat so karabinjerji in pomožni policisti Kojsko obkolili, išoč neznance, o katerih jim je javila prestrašena žena.

Ali je človek ali žival?

Kmet Simčič je že navsezgodaj odrinil s svojima dvema sinovoma v gozd pod vrhom Planine. Ves dan so bili sami, proti večeru pa se je nenadno od nekod vzel mlad, čokat fant. Ustavil se je pri njih in jih mirno vprašal:

»Kaj delate?«

»Drva spravljamo.«

Molk. Fantu se ni nikamor mudilo:

»Bi lahko kupil pri vas kaj — hrane?«

»Kaj naj vam dam? Večer je že — copri fuoco. Košček kruha?«

Ponudil mu je svojo malico. Fant je kruh sprayil.

»Nas je več — — — šest nas je,« je rekel.

»Od kod pa prihajate?«

»Iz Gonarsa smo pobegnili. Osem nas je bilo, dva sta se na poti izgubila.«

Simčič je odvrgel vejo, se zravnal in uprl svoje svetle, krvavo obrobļene oči v fanta. Postal mu je vroče. Slišal je o tem, da jih je nekaj ušlo iz Gonarsa, toda da bi ta bil eden izmed tistih...? Pred tednom so kvesturini-nukleji, ki so se preoblekli v potepuhe in nabirali gobe po gozdovih, izvohali partizansko patrolo ter odkrili njene javke. Nato so Talijani požgali tri hiše, v katere so partizani zahajali, in odpeljali v zapore čez dve sto ljudi — — — Kaj če ni ta fant tudi — nuklej?*

Simčič je vbadal vanj svoje oči, polne nezaupanja in iskal odgovora. Fantov nastop, misli, odgovori — vse mu je bilo všeč. Toda — — — ko mu ne vidiš v dušo — — — kaj veš: ali je človek ali žival. Ta vojna ni taka kot prejšnja — — — v Karpatih in v Tirolih — — — To sploh ni vojna, to je hudič.

Od nekod je veter prinesel moške glasove. Simčič se je spomnil, da so nekaj lučajev pod njim kopači krompirja. »Najbrž so opazili tega fanta, kdo ve, kakšni ljudje so, zaupati jim ni!« Simčiču je postalo mrzlo pri duši.

»Kje ste?« je vprašal.

»Zgoraj, na vrhu!«

»Pojdite gor in ne pokažite glav iz grmovja.«

Fant pa ni kazal prave volje, da bi odšel.

»Ben, dobro! Ko končam delo, pridem k vam. Pecite koruzo. Počakajte!«

* Nuklej = pomožni tajni policist, pripadajoč neki enoti. Pomožni kvesturin.

Strmel je za njim: fant se je vzpenjal na vrh hriba, s prsti rok se je tolkel po kolenih. Končno je izginil v divje rastočem grmovju. Simčič je tuhtal: »Če bi ta suhec res bil nuklej, ne vem, če bi bil tako sestradan in upadel. In takoj bi sam pojedel, kar sem mu dal. Videti je dober fant« — — — Zavest in srce — toplo človeško srce ga je vleklo k fantu. — Po drugi strani pa si je mislil: »Kmetijo imam in družino, ni se pre nagliti ... še tako ni lepo delo na tem svetu — — — ko bi vsaj teh vražjih nuklejev ne bilo.« — Budnost in bojazen sta ga zadrževali ... Zdaj se mu je zazdelo, da je fant — pravi, čez hip pa je spet mislil, da to ni mogoče.

Spet se je lotil nakladanja drv, ali delo mu ni šlo od rok. Zopet ne bom izpolnil pogodbe, je pomislil. S trgovcem iz Gradiške se je namreč pogodil, da mu bo v treh dneh spravil iz gozda deset voz in jih pripeljal v Gradiško. Že ob dveh zjutraj odhajajo zdoma, ob treh — še v trdi temi — pričenjajo z delom, pa le ne zmorejo vsega ... Leta in leta že drvari po teh revnih gozdičih. Trгоvec iz Gradiške si je postavil lepo hišo, njega je zdelalo — — — In sinovi: mlajša sta še doma, tretji je pri vojaki, kdo ve, kje. Nikdar se ni doma valjal v volni, toda v zadnjem pismu jim je ves žalosten pisal: »Rad bi samo še enkrat kosil travo na Planini!«

Simčič se je odpravil na vrh k fantom. Hotel jih je videti še za dne. Niso bili tam, kjer mu je pokazal fant. Tam je bil samo eden, ki ga je odpeljal k ostalim na drugi konec hriba. »Previdni so, tudi oni ne zaupajo meni!« To mu je bilo všeč.

Ko je bil med njimi, se je iznebil bojazni, da bi bili kvesturini. S svojimi velikimi očmi je strmel vanje. Zlasti dva sta se mu zdela zelo slaba in na tihem se je zbal: ne vem, ali bo še kaj z njima. Ko pa se je razpletel pogovor, mu je klobuk spet šel v zrak:

»Morali bi priti do partizanov!« je rekel eden.

»Tu okrog ni partizanov!« je pohitel Simčič.

»Kje so?«

»Ne vem. Pojdite jih iskat!« Simčič je zamahnil z roko po gmajni in pomislil: nukleji so prav tako spraševali za — partizani ...

Molk, mučen molk.

»Pojdite proti Kobadarju!« je pokazal Simčič z roko proti hribom na severni strani.

Fantje pa niso kazali nobene volje, da bi kamor koli odšli.

Domov grede je Simčič zabičal svojima sinovoma, da ne smeta živi duši črhiniti besedice. Tudi ženi ni zaupal ničesar. Pač pa je šel k najboljшему prijatelju, sosedu P.:

»Kaj misliš, a so pravi?«

»Ne vem!«

»Kaj naj napravim?«

»Preizkusi jih še!«

»Pojdi z mano. Bova oba!«

»Bolje, da greš sam.«

Vso noč ni zaspal, tudi jesti ni mogel, samo kadil je kakor Turek in pil, kakor da bi ga kuhala vročina.

Še pred tretjo uro so bili spet v Planini. Ko pa je v dolini zvonilo sedmo, jim je domača hči prinesla zajtrk: slabo zabeljeno polento z mlekom. Sinova sta takoj pričela zajemati, stari pa se je nekaj obotavljal, počakal, da je hči stekla proti spodnjim njivam, nato pa dejal starejšemu:

»Ali bi hotel nesti to onim na vrh?«

Simčič je pokazal na skledo in dodal:

»Res je, mi že štiri ure težko dvigamo, toda oni so še bolj potrebni.«

»Takoj!« je rekel starejši sin. In že ga ni bilo več.

Simčiču je odleglo. Vedel je: oni od zgoraj bodo spet prišli, še bolj bodo lačni, a on jim ni nič prinesel, ker še vedno ne ve, kaj naj napravi, ali jim naj zaupa ali ne — — — preizkusil jih bo, to je res, na to se je vso noč pripravljaj, toda brez — kruha se jim ne upa več pogledati v oči.

Simčičev sin je na vrhu hitel med jasami in košatimi grmi. Svet je bil naguban, vse je bilo tiho in nikjer ni bilo opaziti žive duše. Veselil se je trenutka, ko jim bo dal polento, toda njih ni bilo nikjer. Podal se je na najvišji vrh, kjer je samevalo visoko drevo: na njem je stražaril Ljubo, a fant ga ni opazil. Ljubo se je potuhnil pred njim in šele ko mu je iz jerbasa zadišalo po polenti, se je oglasil. »Skoraj bi padel z drevesa,« se je zakrohotal. Odpeljal je Simčičevega sina v oddaljeno samotno divjino, kjer so se izpod velikih grmov prikazale glave ostalih.

Polento in mleko so pospravili na mah. Oh, ti dobrota! Kaj tako dobrega še niso jedli. Sicer pa jih lakota ni več tako morila kakor prve dni; morda so se je navadili, morda je pomagalo to, da ponoči niso več hodili. Ko so zdaj z žlicami polovili zadnje kaplje mleka, pa se jim je zdelo, da sploh niso jedli in da nikdar več ne bodo siti. Bilo jim je, kakor da vse izginja v sodu brez dna in da se v želodcu tudi za hip nič ne ustavi, samo tek se bolj in bolj oglašja.

Skleda s polento je bila dobro znamenje: bila je prvi resni znak zbližanja s kmetom.

Igor se je prvi dan na Planini ukvarjal z mislijo, da bi šli naprej, prekoračili Sočo in se prebili v Trnovski gozd, kjer so gotovo partizani.

To je vedel še iz Ljubljane. Prvo noč se je podal na izpostavljene vršičke in gledal v strmo globel pod sabo. Na njenem dnu je bila Soča: tanka, zvijajoča se, srebrna in tiha. Na drugi strani pa so se grmadili še bolj strmi, bolj temnomodri in še višji hribi, fantastični v mesečini. Planina, na kateri je stal, in vrhovi na drugi strani, niso bili daleč narazen, toda vmes je strašen prepad, na dnu tega pa so Soča, cesta, proga — — — kontrole. Podnevi se ne bi smeli prebijati čezenj, ponoči pa so mostovi gotovo zastraženi, a Soča je deroča in ledena, kakor pripoveduje Marjan, ki se je pred leti v njej kopal. In še nekaj je Igorja vznemirjalo: bi vzdržali ta napor brez hrane — — — vsi — — — Marjan — — — Vojo — — —?

D drugega dne jim je Simčič govoril o nuklejih, ki da so izsledili partizane, nakar so sledili požigi in aretacije. Igor je sam pri sebi zaključil: to pomeni, da so partizani tu in da je organizacija Osvobodilne fronte tu, samo da tega Simčič njim ne zaupa. Še je hodil gledat dolino Soče, v kateri je z neke vzpetine zagledal Plavsko elektrarno. Zdela se mu je velika in imenitna. Toda odločil se je, da ne gredo naprej in da tu poskusijo srečo, boreč se za kmetovo zaupanje. Sploh pa so se na samotni Planini dobro počutili. Brda in Soča, zavest, da so tu Slovenci — to je bilo v njih močnejše kakor vse nevarnosti in glad. Igor, Vojo in Marjan so se celo zapletli v razgovor o kulturni zgodovini in o drugih takih stvareh, na katere že tedne niso mislili.

Simčič se je oglasil pri njih proti poldnevu:

»Iz Ljubljane ste, pravite?«

»Da!«

»Kako pa se imenuje največji trg v Ljubljani?«

»Kongresni trg.«

»Je bila tam kaka kavarna?«

»Je!«

»Kje?«

»Na gornjem koncu.«

»Še vedno?«

»Ne. Zdaj so zasedli njene prostore Talijani.«

Simčič se je ustavil: Vse vedo, nukleji bi to težko vedeli. In spet je začel vrtati vanje:

»Koga pa poznate iz Ljubljane?«

»Ja, če bi vam začeli naštevati vse naše prijatelje in znance iz Ljubljane, bi bile to dolge litanije. In ker bi jih vi ne poznali, bi si lahko mislili, da si imena izmišljamo. Pač pa poznamo nekoga, ki ga tudi vi poznate, in ta bo zalegel za vse!« je rekel Marjan.

- »Kdo je to?«
- »Stric Marko.«
- »Kakšen je?«
- »Star in siv.«
- »Kje stanuje v Ljubljani?«
- »Na Ježici.«
- »Je že dolgo tam?«
- »Mnogo let.«
- »V čigavi hiši stanuje?«
- »V svoji!«
- »Od kod je doma?«
- »Iz Kojskega.«

Stric Marko je bil edini domačin iz Kojskega, ki so ga teleskopci poznali.

Simčič je spet obmolknil: Odkriti so in vse vedo, nukleji vsega tega ne bi mogli vedeti. Skoraj nemogoče.

»Oglejte si naše fotografije v Kojskem, pa boste videli, da smo pravi!« mu je rekel Črt, ko je videl, da še ni pravega zaupanja.

Simčič pa je ostal trdovraten: tudi to bi nukleji lahko potvorili. Popoldne je navalil z novimi vprašanji:

- »Imate kakšne papirje iz Gonarsa?«
- »Bon za plačevanje v kantini!« je vzkliknil Ljubo.

Simčič si je ogledoval bon, Ljubo pa se je zagledal v obraz človeka, v čigar rokah je bila njihova usoda: naguban, podolgovat obraz, močan nos, tanke napete ustnice, ki razkrivajo resnost in odgovornost. Že kak teden dni stara brada je spredaj osivela, ob straneh pa še temna — — — kakih petdeset let bo imel možak!

Simčič mu je vrnil pogled in ga vprašal:

- »Ben, dobro, pa kam ste odlagali zemljo, ko ste kopali?«

Marjan mu je pripovedoval o teleskopu, Simčič pa je kar naprej spraševal, zdaj že bolj iz zanimanja in vznemirjenja, ko pa zaradi preizkušnje.

Nenadno pa je Črt vzkliknil:

- »Hudiča, kaj nas toliko sprašujete, dajte nam raje jesti!«
- Prasnili so v smeh, Simčič pa se je smehljajal:
- »Še malo potrpite — — — še malo morate potrpeti!«

Drugo jutro ni bilo nikogar v hrib. Teleskopci so bili že v skrbah, kaj je s kmetom in z njegovima sinovoma. Proti poldnevu pa so jo primahali po vrsti: Simčič, njegova žena, njegova sinova in hčerka. Vsi so bili obloženi s skledami, polnimi jedil, s steklenicami z mlekom,

s kozarci, krožniki, vilicami, noži in žlicami. Žena je prišla vsa zasopla in rdeča: na glavi je nosila veliko okroglo košaro, zvrhano s kruhom, z mesom in s kuhanimi jajci.

»Pri treh hišah smo kuhali. Toliko mora biti, da bo ostalo, sem ukazal.« Simčič je bil ves vesel.

Fantje so se spravili najprej nad mineštro.

»Smo že mislili, da ste nas izdali,« se je zasmejal Ljubo.

»Ma, mi potrebujemo laške lire! Vas bomo prijavili!« je z mehkim glasom zapela Simčičevka in uprla vanje svoje prijazne oči. Obraz ji je kar žarel: rdeč, okrogel, z zavihanim noskom in z bradavico ob desnem očesu.

»O, če bi bilo bolj gosto, bi mi tudi ne škodovalo!« je vzkliknil Črt, loveč krompir po mineštri.

»Saj res, neumno smo naredili, da ni mineštra bolj gosta — — — Res nam je težko,« je zatarnala ženska in s sočutjem gledala te fante, ki jih je bila sama kost in koža. Zlasti se ji je smilil Marjan s svojo rdečo kozjo bradico in z razcefranimi hlačami.

Simčičeva želja pa se ni uresničila: pospravili so vse, ostalo ni nič.

D drugega dne je Simčič pripeljal partizansko kurirko. Bila je jedra in močna, stara kakih osemnajst let. Ime ji je bilo Jola. Gledala jih je kakor junake. Vedela je za Miloša, ki je bil pred mesecem dni tu in je potem neznan kam odpotoval. Tudi strica Marka je poznala: še pred kratkim je bil na Planini. O Štefanu in o Gatju pa ni slišala ničesar. Sicer pa je bila kratka v svojih odgovorih.

Proti večeru so se poslovili od prijaznega in dobrotljivega Simčiča in zapustili Planino.

»Če ostanemo pri življenju, vas ne bomo nikoli pozabili!« reče še Črt za slovo, objame Simčiča in odhiti za drugimi.

Simčič gleda za njimi skozi veje svojega izropanega gozdiča. »Tri noči nisem ne spal ne jedel, samo pil sem in kadil. Veseli me, da sem jim pomagal, ko jim je bilo najteže. Zdaj jim bodo pa drugi, Jola, partizani. To je težka služba — — — Jih bom še kdaj videl? Skoraj ne verjamem. Ali bodo oni padli ali jaz ali oboji. Predolgo ta reč traja.«

Izginejo mu izpred oči. Prisluškuje še šumenju vej, ki jih odrivajo pri nagli hoji. Nazadnje ne sliši ničesar več. Počasi se spusti proti velikim jasam in krompirjevim njivicam.

V bližini vasi mu pride nasproti eden izmed kopačev krompirja, ki so tudi videli šestorico na Planini. Simčič jih ni poznal in se je ves čas bal, da bi bil med njimi kdo, ki bi mislil zares: »Ma, mi potrebujemo laške lire!« Zdaj se mu hoče previdno izogniti, toda kopač jo ubere naravnost proti njemu:

»Ali so o n i še tam gori?« vpraša šepetoma, s srčno skrbjo.

»Ne vem.« Simčič je kratek in mrk.

»So že odšli?«

»Najbrž,« reče Simčič, misli pa: Ne podam se mu!

»Pa kam so šli?«

»Kdo ve. Bolje, da takih stvari ne vemo.«

Molk.

»So bili nukleji?« zaobrne kopač.

»Prav gotovo,« poprime Simčič in že odhaja.

»Take ljudi je najbolje pustiti pri miru.«

»Seveda!«

Še bolj sključen ko ponavadi zavije Simčič po strmi briški poti proti svoji domačiji.

Kolona se je po kaki uri hoje ustavila. Bila je že noč. Jola je zažvižgala po napevu:

»Na planincah sončece sije — — —«

Nato popolna tišina in prisluškovanje. Od nikoder nobenega odziva. Gredo še nekaj lučajev v goščavo. Jola spet zažvižga. Takrat pa nekje prav blizu zaskovika čuk: to je partizan-stražar.